

KONYA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ İON BAŞLIKLARI

İbrahim Hakan Mert*

1. AMAÇ

Konya Arkeoloji Müzesinde Konya civarındaki değişik yerlerden gelme toplam yedi ion başlığı bulunmaktadır¹. Çalışmamızın kapsamında, bu başlıklar katalog şeklinde tanımlanacak ve tipolojik bakımdan inceleneceklerdir². Ayrıca bezemelerinin stil özelliklerine göre tarihleneceklerdir.

2. KATALOG

Katalog No. 1: Sütun üst parçası ile birlikte aynı bloktan işlenmiş ion başlığı (Res. 1-4)

Müze Envanter No: 1998.13.2.

Buluntu Yeri: Hadim Belediye Bahçesi (Astra?).

Malzeme: Sarımtırak Mermer.

Ölçüler: Yük. (Toplam): 29 cm; Gen. (Volütlerle beraber): 47,5 cm; Gen. (Volüt gözleri arası): 31 cm; Yük (Abakus): 3 cm; Uzunluk (Abakus): 34 cm; Derinlik (Abakus): 33,5 cm; Sütun Parçasının Yük: 15 cm.

Korunma Durumu: Ön yüzlerden birisinde başlığın korunma durumu çok iyidir. Diğer ön yüzde sütun parçasının bir kısmı kırık ve kayıp olup, yüzeyde hava şartlarından dolayı hafif tahribat vardır. Ayrıca yine bu ön yüzün volütünün bazı kısımları polster ile birlikte kırık ve kayıptır. Abakus'un üst yüzünün ortasında kurşun akıtma kanalsız bir dübel deliği yer alır (Dübel deliği çapı 4,5 cm).

* Yrd.Doç.Dr. İ. Hakan Mert, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Bana Konya Arkeoloji Müzesi'nde bulunan mimari parçaları çalışma izni veren T. C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve Müzedeki çalışmalarım esnasında hiçbir yardımı esirgemeyen Müze çalışanlarına ve özellikle de Arkeologlar Sn. Osman Ermişler ve Sn. Kazım Mertek'e içten teşekkürlerimi sunarım.

² Başlıkların tipolojik sınıflandırılmasında O. Bingöl tarafından ortaya konulan kriterler esas alınacaktır. Bingöl Anadolu'daki Helenistik ve Roma İmparatorluk dönemi ion normal başlıklarını incelediği çalışmasında, bunları ön ve yan yüzdeki dekor kombinasyonlarına göre sınıflandırmıştır: O. Bingöl, Das ionische Normalkapitell in hellenistischer und römischer Kaiserzeit in Kleinasien, IstMitt Beih. 20 (1980) ön yüz tipolojisi: s. 23 v.d., yan yüz tipolojisi: s. 49 v.d.

Tipoloji:

a) Ön Yüz (Res.1-2): Abakus bezemesizdir. Echinustaki ion kymationu üç yumurtalıdır. Volütler kenar bantlı olup, dış kenar bandından echinus ve kanalsin birleşme köşesinde birer köşe palmeti çıkar. Volütler üç kıvrım yaparlar ve bandları köşelidir. Echinusun altında iki yuvarlak yatay band, başlıkla birlikte aynı bloktan işlenmiş olan sütun üst parçasına geçişi oluştururlar. Başlık bu ön yüz elemanları ile Bingöl'ün sınıflandırmasına göre, "E 1 b" grubuna dahil edilebilir: Yatay üç yumurta kymationlu başlıklar (E), yarı bezeli tip (1), bezemesiz Abakus, bantlı volütler ve sütun gövdesi parçası ile bir bloktan işlenmiş başlık (b)³.

Bu şekilde düzenlenmiş bir ion başlığı ön yüzüne benzer örnek olarak Karacaören'den gelme, Burdur Müzesinde sergilenen ve İ. S. 3. yüzyıla tarihlenen bir ion başlığı gösterilebilir⁴

b) Yan Yüz (Res. 3-4): Başlığın yan yüzünde yastık kısmı (polster) işlenmeden bezemesiz olarak düz bırakılmıştır. Bu polster ortada kemer şeklindeki balteus kısmında üç geniş ve yuvarlak bandla sıkılır. Bu şekildeki polster ve balteus biçimlendirmesine çeşitli araştırmacılar tarafından "Attika Tipi" adı verilmektedir⁵. Bu özellikleriyle başlığın polster kısmı Bingöl'ün tipolojisinde "III. Gruba" (Attika Tipi) ve balteus kısmı ise "R1" grubuna (Attika kökenli yuvarlak bandlar) dahil edilebilmektedir⁶.

Bu şekildeki yan yüz biçimlendirmesine benzer örnek olarak Yalvaç Müzesinde sergilenen ve İ. S. 3 yüzyıla tarihlenen iki ion başlığı gösterilebilir⁷. H. von Hesberg bu şekildeki polster ve balteus şekillendirmesinin klasik öncüsü olarak Mnesikles'in eseri olan ve İ.Ö. 437-432 yıllarına tarihlenen Atina'daki Propylon'un esas giriş ve kuzey kanat iç sütunlarındaki ion başlıklarını göstermektedir⁸. Bu tipin Anadolu'dan erken bir örneğini ise, farklı araştırmacılar tarafından İ.Ö. 4 yüzyıldan Augustus dönemine kadar değişik tarihler önerilen, Kaunos'taki Monopteros yapısının ion başlığı oluşturur⁹.

³ Bingöl a.g.e. 36.

⁴ Bingöl a.g.e. Lev. 16 Kat. Nr. 83.

⁵ W. Alzinger, Öjh 50, 1972/73, 204 v.d.; Bingöl a.g.e. 80.; H. von Hesberg, "Die Architekturteile" in: G. Hellenkemper Salies (Hrsg.), Das Wrack. Der antike Schiffsfund von Mahdia. Ausstell.Kat. (1994) 183 v.d.

⁶ Bingöl a.g.e. 72 v.d.

⁷ Bingöl a.g.e. Lev. 22 Kat. Nr. 308 ve Lev. 23 Kat. 314.

⁸ Hesberg a.g.e. 183 v.d.; Atina Propylon ve başlıkları için Bkz. J. Travlos, Bildlexikon zur Topographie des Antiken Athen (1971) 482 v.d.

⁹ B. Ögün, The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, Ankara – İzmir 1973 (1978) 425 Lev. 129 Fig. 13. Kaunos'taki yapı hakkındaki farklı tarihleme önerileri için Bkz.: F. Rumscheid, Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus II (1994) 26 Kat. Nr. 81.

Tarihleme: İon başlıklarının tarihlemesinde genel dekor şemasından ziyade tek tek elamanların detay özellikleri yardımcı olmaktadır¹⁰. Özellikle ion kymationları ve polster motiflerinin stil özellikleri tarihleme için iyi kriterler vermektedir.

Başlığın echinus kısmını bezeyen yumurta dizisi oldukça yüzeysel çizgi hat şeklinde oluşturulmuştur. Yumurtalar aşağı ve yukarı oval formlu olup, bunları çevreleyen kabukları hafif kabartılar halinde belirtilmiştir. Kabuklar arasındaki köprücükler de kabarık düz hatlar olarak verilmişlerdir. Tüm dekorda derine inmeyen, plastiklik özelliğine sahip olmayan bir yüzeysellik ve şematiklik hakimdir (Res. 2).

İon kymationunun tanımlanan stil özelliklerine benzer bir örnek, Sagalassos'taki Apollon Klarios Tapınağının yazıtla İ.S. 2. yüzyılın başlarına tarihlenen onarım safhasına verilen bir ion başlığında bulunmaktadır¹¹. Vandeput Sagalassos'taki başlığı Trajan-Hadrian dönemine vermektedir¹². Sagalassos Apollon tapınağı ion başlığının echinusunu bezeyen yumurta dizisi de Konya örneğinde olduğu gibi şematik ve yüzeysel hatlarla ele alınmıştır. Ayrıca yumurtalar arasındaki köprücük adı verilen elemanlar her iki başlıkta da düz kabartılar şeklinde verilmektedir.

Başlığın yan yüz polster/balteus dekorasyonu olarak tercih edilen üç adet kalın bant motifi, İ.Ö. 5. yüzyıldan geç antik döneme dek karşılaşılan bir motif olduğundan ve herhangi bir tarihleme stil özelliği vermediğinden, bu başlık echinustaki yumurta dizisinin konuşulan stil karakterine dayanarak İ.S. 2. yüzyıl içerisine tarihlenebilir.

Katalog No. 2: İon başlığı (Res. 5-8).

Müze Envanter No: Yok.

Buluntu Yeri: Bilinmiyor

Malzeme: ?

Ölçüler: Yük. (Toplam): 18 cm; Yük. (Abakus): 3 cm; Abakus: 31 x 30 cm; Gen. (Volüt gözleri arası): 28 cm.

Korunma Durumu: Ön yüzlerde köşe palmetleri kök kısımları hariç kırık ve kayıptır. Volütler arasındaki ion kymationun özellikle üst kısımları oldukça tahrip olmuştur.

Tipoloji:

a) **Ön Yüz (Res. 5-6):** Bu başlığın abakusu 1 numaralı başlıkta olduğu gibi bezemesizdir ve echinusta üç yumurtalı bir ion kymationu yer almaktadır.

¹⁰ F. Rumscheid, Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus I (1994) 305.

¹¹ L. Vandeput, The Architectural Decoration in Roman Asia Minor Sagalassos: A Case Study SEMA I (1997) 57 Lev. 20 No. 2.

¹² Vandeput a.g.e. 57.

Ancak 2 nolu başlık ön yüzdeki diğer bazı özellikleri ile 1 numaralı başlıktan farklı tipolojik özellikler göstermektedir.

Başlık sütun üst parçasından ayrı olarak işlenmiştir. Yine üç kıvrım oluşturan volütlerin etrafını bu defa bandlar kuşatmamaktadır. Bu özellikleriyle 2 nolu başlığın ön yüzü Bingöl'ün "E 2 a" grubuna ait olmaktadır ki, bu grup Yatay üç yumurta kymationlu başlıklar (E), yarı bezemesiz tip (2), bezemesiz Abakus, bantsız volütler ve sütun gövdesi parçasız başlık (a) şeklinde adlandırılmaktadır¹³.

Ayrıca başlığın volütleri derinlemesine konik formlar oluşturmaktadır. Bu başlığın ön yüzünün tipolojik benzeri olarak Ephesos kazı evinde bulunan ve İ. S. 3. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen ion başlığı verilebilir¹⁴.

b) Yan Yüz (Res. 7-8): Başlığın polster tabir edilen yastık şeklindeki kısımlarını ortada sıkan kemer (balteus) her iki yanda sınır bandı olmaksızın oluşturulmuştur. Balteus motifi olarak üst üste dizili dikey yaprak bezekleri tercih edilmiştir ve bunların bitişme noktalarında geometrik baklava şeklindeki dörtgen motifleri oluşmaktadır (Bingöl: Tip K)¹⁵. Bu tip balteus motifine örnek olarak Manisa müzesinde bulunan ve İ.S. 2.-3. yüzyıla tarihlenen bir ion başlığı gösterilebilir¹⁶.

Bu balteusun her iki yanında yer alan polster sahası ise yatay akanthus yapraklarıyla bezenmiştir. Yaprak parçaları bölümlenmemiştir yani dişsizdir. Her bir yaprakçık sivri uçludur ve orta damar derin kentik şeklinde işlenmiştir. Bingöl çalışmasında bu şekilde bezenmiş polsterli bir örnek olan Hierapolis'ten İ.S. 2.-3. yüzyıla tarihlenen bir ion başlığını "XIII F b" grubu altında ele almıştır¹⁷.

Tarihleme:

Echinus kymationunu oluşturan yumurtalar bu örnekte oldukça derin ve plastik volümler halinde ele alınmışlardır ve aşağıya doğru hafif incelen yuvarlak/oval formlar gösterirler (Res. 5). Yumurtalar kabuklarından derin bir kanalla ayrılmaktadır. Yumurta dizisinin elemanları derin bir rölyef zemini içinde işlenmişlerdir ve böylece yüzeyde kuvvetli bir ışık gölge etkisi oluşur. Yumurtalar arasındaki köprücükler alt bitişlerinde küçük ok ucu şeklinde biçimlendirilmişlerdir.

Bu şekilde biçimlendirilmiş ion kymationuna stilistik karşılaştırma örneği olarak Pergamon'daki Asklepios kutsal alanının Hadrian dönemine tarihlenen tören alanı sahasını kuşatan stoalara ait iki ion başlığının echinus kymationu verilebilir¹⁸. Pergamon örneklerinde de Konya başlığında olduğu gibi yumurtalar

¹³ Bingöl a.g.e. 37.

¹⁴ Bingöl a.g.e. Lev. 17 Kat. Nr. 97.

¹⁵ Bingöl a.g.e. 66 v.d.

¹⁶ Bingöl a.g.e Lev. 30 Kat. Nr. 204.

¹⁷ Bingöl a.g.e. 103.

¹⁸ J. Rohmann, Die Kapitellproduktion der römischen Kaiserzeit in Pergamon, PFor 10 (1998) 67 v.d. Lev. 38 No.4 (Kat.Nr. C1), 39 No. 4 (Kat.Nr. C6).

ve diğer bezek elemanları derin rölyef şeklinde plastik şekiller olarak verilmektedir. Yumurtaların arasındaki köprücük motifinin alt ucu tüm örneklerde ok şeklinde biçimlendirilmiştir.

Başlığın yan yüzündeki polster kısmı yine plastik şekilde işlenmiş yatay akanthus yaprakları ile bezenmiştir (Res.7, 8). Yaprakçıkları oluşturan dilimlerin yüzeyi derin ve orta sapa kadar inen matkap işçiliğiyle kentik şeklinde ele alınmıştır. Yaprak damarları ise kesitte yuvarlak formu plastik kabartılar şeklindedirler. Yaprakçıkların bir birine temasında üst yaprağın en alt dişi plastik bir eğim yaparak alt yaprağın en üst dişine döner ve böylece burada yuvarlak/oval formu zarif bir yüzük kısmı oluşur. Aynı polster yüzünün balteusun sağında kalan alanda iki akanthus yaprağının birleşme yerinde kenar dişleri zeminden çözükle hemen hemen serbest plastik şekilde ele alınmış ve birleşme noktalarında geometrik şekiller oluşturulmuştur (Res. 8). Polster kısmının özellikle bu kısmında yüzeyde Akanthus yapraklarının bu şekilde kabarık ve aşırı plastik ele alınışıyla sert bir ışık-gölge etkisi belirlemektedir.

Akanthus yaprağının bu şekildeki stil özelliklerine benzer örnek Yalvaç Müzesinde korunan ve İ.S. 2./3. yüzyıllara tarihlenen bir ion başlığının yan yüz dekorunda bulunmaktadır¹⁹. Hem Yalvaç hem de Konya örneklerinde akanthus yaprağının damar kısımları plastik kesitte yuvarlak şekilde verilmektedirler. Yaprakçıkların birleşme yerlerinde oluşan uzun oval formu yüzük kısımları her iki başlığın diğer ortak yönleridir. Bundan başka Yalvaç başlığında iki akanthus yaprağının birleşim noktalarında geometrik şekillerin oluşması da Konya Müzesindeki 2 numaralı başlığa çok yakından benzemektedir.

Başlığın yukarıda değerlendirilen kymation ve akanthus yaprağı stil özellikleri bu parça için İ.S. 2. yüzyılın 2. yarısı ile 3. yüzyıl başları arasında bir tarih önermeyi mümkün kılmaktadır.

Katalog No. 3: İon Başlığı (Res. 9-12).

Müze Envanter No: 800.

Buluntu Yeri: Lystra (Hatunsaray).

Malzeme: Afyon Mermeri.

Ölçüler: Yük. (Toplam): 22 cm; Gen. (Volüt gözleri arası): 33,5 cm; Yük. (Abakus): 7 cm; Abakus: 56 x 36 cm.

Korunma Durumu: Başlığın ön ve yan yüzleri bezemelerle birlikte oldukça tahrip olmuştur. Abakusun köşeleri kırık ve kayıptır. Bezemler tanınmayacak derecede tahrip oldukları için, bu başlığın tipoloji ve tarihlenmesinin yapılması mümkün olmayacaktır.

Katalog No. 4: İon Başlığı (Res. 13 -14).

Müze Envanter No: 1447.

¹⁹ Bingöl a.g.e. 239 Kat.Nr. 306 Lev. 33.

Buluntu Yeri: Havzan civarı, askeri kışla (İstasyon batısı).

Malzeme: Gri damarlı mermer.

Ölçüler: Yük. (Toplam): 19 cm; Gen. (Volüt gözleri arası): 37 cm; Yük. (Abakus): 5 cm; Abakus: 44 x 44 cm.

Korunma Durumu: Bir volütün bir paçası kırık ve kayıptır. Bloğun ve bezemelerin yüzeyinde hafif zedelenmeler. Bunların dışında başlığın korunma durumu iyidir.

Tipoloji:

a) Ön Yüz (Res. 13): Bu başlığın ön yüzü, volütler arasında yer alan echinusta ion başlığının alışılmış yaygın motifi olan ion kymationu yerine büyük bir palmet bezeğiyle süslenmiştir. Palmet büyük bir orta yaprak ve bunun her iki yanındaki simetrik üçer yapraktan oluşmaktadır. Bu bezemeyle 4 numaralı başlık eşi az bulunur istisnai bir durum oluşturmaktadır ve buna en yakın tek benzer örneği Gerasa'daki (Ürdün) yazıtıyla İ.S. 27/28 yıllarına tarihlenen Zeus kutsal alanının ion başlığı oluşturmaktadır²⁰. Gerasa örneği de Konya'daki 4 numaralı başlık gibi ön yüzünde volütler arasında ion kymationu yerine bir palmet dekorasyonu gösterir.

Ön yüzün diğer elemanları ise normal şekilde işlenip yerlerini almışlardır. Volütler köşeli olup 3,5 kıvrım yaparlar ve kenarlarını bandla çevrilmemiştir. Abakus bezemesizdir. Kanalis ile echinusun birleşme noktasında köşe palmeti işlenmemiştir.

b) Yan Yüz (Res. 14): Bu başlığın yan yüzü yukarıda ele aldığımız 1 numaralı ion başlığının yan yüzü ile aynı elemanlardan ve aynı şekilde oluşturulmuştur. Bu nedenle aynı özellikler burada tekrar edilmekten kaçınılmıştır.

Tarihleme:

Yukarıda tipoloji bölümünde belirtildiği gibi, başlığın echinus kısmı büyük bir palmet bezeğiyle süslenmiştir (Res. 13). Bu bezek ortada yukarıya doğru genişleyen bir merkez yaprağı ve bunun her iki yanındaki üçer yapraktan ibaretir. Yan yapraklar "S" şeklinde kıvrımlar yaparlar ve her bir yaprak birbirinden bağımsız ve bağlantısız olarak echinusun alt kenar bandından çıkmaktadır, yaprak kökleri arasında herhangi bitkisel bağ yoktur. Yaprakların yüzeyi herhangi bir plastik özellik olmaksızın düz şekilde ele alınmıştır.

Palmet motifinin bu şekildeki stil özelliklerine karşılaştırma örneği olarak Milet'de Severuslar dönemine (İ.S. 180-211 yılları) tarihlenen Faustina Hamamı

²⁰ K. S. Freyberger, Die frühkaiserzeitlichen Heiligtümer der Karawanenstationen im hellenisierten Osten, DaF 6 (1998) Lev. 18a.

Bu 4 numaralı başlığın ön yüz dekor kombinasyonuna benzer bir Anadolu örneğini şimdiye kadar bilmiyoruz.

Palaestrasından bir başataban üstü parçasındaki Palmet dizisi gösterilebilir¹. Milet örneğinin palmetleri de Konya başlığında olduğu gibi plastiklikten uzak, düz yüzeyle ve bitkisel canlılığı olmayan şekiller olarak işlenmişlerdir.

Bu 4 numaralı başlığın polster yüzü hafif kaba bırakılmış bir yüzeye sahiptir. Ortadaki balteus kısmını oluşturan üç kakn yuvarlak bant oldukça muntazam plastik bir işçilik sergilemektedir. Yan yüz genel itibarıyla düzgün ve temiz bir şekilde ele alınmıştır. Bu şekildeki polster ve balteus şekillendirmesine benzer bir örnek halen Yalvaç müzesinde korunan ve I.S. 3. yüzyıla tarihlenen bir ion başlığında bulunmaktadır². 4 Numaralı bu ion başlığı bezek detaylarında gösterdiği bu özellikleriyle ve stilistik benzer örnekler yardımıyla I. S. 2. yüzyıl sonları 3. yüzyıl başlarına tarihlenebilir.

Katalog No. 5: ion Başlığı (Res. 15-16).

Müze Envanter No: 1021.

Buluntu Yeri: Bilinmiyor.

Malzeme: Mermer.

Ölçüler: Yük. (Toplam): 22 cm; Gen. (Volüt Gözleri arası): 40 cm; Abaküs: 45 x 47 cm.

Korunma Durumu: Volüt kenarlarındaki bazı zedelenmeler dışında başlık iyi korunmuş durumdadır. Ayrıca yüzeyde hava şartlarından dolayı yer yer tahribat ve kireçlenme mevcut.

Tipoloji:

a) Ön Yüz (Res. 15): Başlığın ön yüzündeki dekor elemanları ve kombinasyonları Anadolu ion başlıklarında genel olarak gözlenen şemaya uymaktadır. Abaküs bezeksiz olarak düz bırakılmıştır. Echinus üç yumurtak ion kymationu ile işlenmiştir. Volüderin kenarları sadece iç tarafta bantla çevrelenmiş olup, volütün kendi dış kenarından kanalis ile echinusun köşesinde üç yapraklı palmetler filizlenmektedir. Volütleri oluşturan kuşaklar kesimlerinde köşelidirler. Başlık sütun üst parçası olmaksızın ayrı bir bloktan işlenmiştir.

ion başlığı ön yüzde gösterdiği bu özellikleriyle Bingöl'ün gruplamasında, "E 1 a" tipine dahil edilebilir: Yatay üç elemanlı kymationlu başlıklar, yarı bezeli tip, bezeksiz abaküs, bantlı volütler ve sütun üst parçasız.

b) Yan Yüz (Res. 16): ion başlığının yan yüzünün orta elemanı olan balteus bu örnekte tek bir hacimli ve yuvarlak formlu banda oluşturulmuştur. Araştırmacılar tarafından bu şekildeki tek yuvarlak bant balteus şekillendirmesinin de Attika kökenli olduğu ileri sürülmektedir³. Bu şekilde biçimlendirilmiş balteus örneği olarak Dokymaion'da bulunmuş olup, halen Afyon müzesinde korunan bir ion başlığı

¹ C. Başaran, Anadolu Mimari Bezemeleri: Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesi (1995) 174 Kat.Nr. **55 Lcv. 15c.**

² Bingöl a.g.e. Lev. 23 Kat. Nr. 314.

³ Bkz. Dipnot 8.

verilebilir⁴.

Yan yüzün yastık şeklindeki polster kısmı ise aşağıda, kök kısmında birbirine birleşen yatay yapraklarla bezenmiştir. Mızrak ucu şeklindeki bu yapraklarda herhangi bir detay işlemesine gidilmemiştir. Bingöl polster kısımları bu şekilde bezenmiş Anadolu ion başlıklarını XV. grup olarak sınıflamıştır⁵. Bu grup içerisinde Konya örneğine en yakın yan yüz dekorasyonunu I.S. 3.-4. yüzyıla tarihlenen ve Side müzesinde korunan bir ion başlığı göstermektedir⁶.

Tarihleme:

ion başlığında echinus kısmının standart genel bezeği olan ion kymationu, yukarıdan aşağıya birden incelen ve altta sivri uç oluşturan yumurtalar ve bunlardan aşağıya doğru daralarak ayrılan kabuklardan meydana gelmektedir (Res. 15). Formlar çok derin olmamakla beraber yine de plastik şekillere sahiptirler. Kabuklar arasındaki köprücükler nispeten kısa olup, uçları uzun ok uçları şeklinde biçimlendirilmişlerdir.

ion kymadonunun kısaca tanımlanan stil özelliklerine benzer örnek olarak Aizanoi'daki İ. S. 1. yüzyılın ortalarına tarihlenen Sütunlu Cadde Kuzeydoğu portiğine ait bir ion başlığının echinusundaki yumurta dizisi gösterilebilir⁷. Aizanoi başlığı ion kymationu Konya 5 numaralı başlığındaki bezekte olduğu gibi plastik işlenmiş yumurta ve aralardaki ok uçlu köprücüklerden oluşmaktadır.

Başlığın yan yüzü, özellikle de balteus kısmı yuvarlak bir bant ve her iki yanındaki yapraklara kök görevi gören dalgalı motiflerle muntazam plastik işlenmiş şekillerden oluşturulmuştur. Buradan her iki yana simetrik olarak çıkan mızrak ucu şeklindeki yaprakların kenar biçimlendirmesinde de plastiklik özelliği gözlenebilmektedir (Res. 16).

Başlık bu stil özellikleriyle İ. S. 1. yüzyıl ortalarından sonraki bir tarihe verilebilir.

Katalog No. 6: ion Başlığı (Res. 17-18).

Müze Envanter No: 1770.

Buluntu Yeri: Konya.

Malzeme: Afyon Mermeri.

Ölçüler: Yük. (Toplam) 12 cm; Gen. (Toplam) 33 cm; Gen. (Volüt gözleri arası) 23 cm; Abaküs 24 x 25 cm.

Korunma Durumu: Yüzeydeki hafif tahribat dışında bu başlık oldukça iyi korunmuştur.

Tipoloji:

a) Ön Yüz (Res. 17): Bu ion başlığının ön yüz dekor elemanları ve

⁴ Bingöl a.g.e. Lev. 32 Kat. Nr. 1.

⁵ Bingöl a.g.e. 111 v.d.

⁶ Bingöl a.g.e. Lev. 38 Kat. Nr. 294.

⁷ I. Vandeput, The Architectural Decoration in Roman Asia Minör Sagalassos: A Case Study SEMA I (1997) Lev. 68.1.

kombinasyonu 5 numaralı başlıkla aynıdır ve böylece bu başlık da Bingöl'ün "E 1 a" grubuna dahil edilebilir. Aradaki tek farklılık volüderin kıvrım sayısında gözlenebilir: 5 numaralı başlıkta volütler üç kıvrım yaparlarken, 6 numaralı bu örnekte volüt dönüş sayısı ikidir.

b) Yan Yüz (Res. 18): Polster kısmı yatay kamış yaprakları ile bezenmiştir. Bu iri yapılı yapraklar uçlarından köke kadar ortadan boydan boya bir kentik ile plastik olarak ikiye bölünmüşlerdir. Bingöl bu şekilde kamış yapraklarıyla oluşturulan polster tipini VIII. grup olarak ele almaktadır⁸.

Polster dekorasyonunu oluşturan yaprakların çıkış noktasını oluşturan ortadaki sıkık balteus kısmı iki yuvarlak band şeklinde ele alınmıştır. Böyle işlenen balteus biçimlendirmesi yine Attika kökenlidir ve Anadolu'dan benzer örnek olarak Side müzesinde korunan bir ion başlığı gösterilebilir⁹.

Tarihleme:

Başlığın echinus bölümünü bezeyen ion kymationunun yumurtaları rölyef zemini içinde, yüksek ve bariz plastik formlar oluşturmadan işlenmişlerdir (Res. 17). Yumurtalar basık oval formlar gösterirken, bunlardan fazla derin olmayan bir kanalla ayrılan kabuklar da aynı forma uymaktadır. Kabuklar arşındaki köprücük uçları ok ucu şeklinde ele alınmıştır. Fazla derine inmeyen ve plastik şekillerden kaçınılmış olan bu bezek kuşağının yüzeyinde herhangi bir ışık gölge etkisi oluşmamaktadır.

Başlığın yan yüzündeki polster dekorasyonu ve tanımlanan ion kymadonundaki stil özellikleri Anadolu Roma imparatorluk çağında özellikle de I. S. 2./3. yüzyıllarda gözlenen genel özelliklerine uymaktadır.

Katalog No. 7: ion Başlığı (Res. 19-22).

Müze Envanter No: 1993.7.1.

Buluntu Yeri: Asarkk Köyü, Bozkır (Belki Zengibar, Isauria'dan).

Malzeme: Mermer.

Ölçüler: Yük. (Toplam): 20 cm; Gen. (Toplam): 54 cm; Yük. (Abaküs): 6 cm; Gen. (Volüt gözleri arası): 47 cm; Abaküs: 42 x 42 cm.

Korunma Durumu: Abaküsün kenarlarında ve köseleri küçük kırıklar. Volüt kenarlarında hafif zedelenmeler mevcut, ion kymationlarının üst kısımları

⁸ Bingöl a.g.c. 84 v. d.

⁹ Bingöl a.g.c. 72 Lev. 38 Kat. Nr. 294.

ve köşe palmetleri kırıktır. Bunlar dışında başlığın korunma durumu genelde ividir.

Tipoloji:

a) Ön Yüz İRes. 19-20: Başlığın abaküs plakası bezeksizdir. Ön yüzünde iki volüt arasındaki echinus kısmında beş yumurtadan oluşan bir ion kymationu işlenmiştir. Volütler üç kıvrım yaparlar ve hem içten ve hem de dıştan birer ince bantla çevrilmişlerdir. Kanalis ile echinus köşesinde volüt dış badından birer köşe palmeti sürgün verir. Başlık beş yumurta elemanından oluşan ion kymationu ile şimdiye kadar ele aldığımız 1, 2, 5 ve 6 numaralı başlıklardan farklı bir tip ortaya koymaktadır.

7 Numaralı başlık bu özellikleriyle Bingöl'ün sınıflandırmasında "C 2 a" grubuna dahil edilebilir: Yatay beş yumurta kymationlu, yarı süslü tip, bezeksiz abaküs, bantlı volütler ve sütun gövdesinden ayrı işlenmiş başlıklar¹⁰, ion başlığının bu tarzdaki ön yüz biçimlendirmesine benzer örnek olarak Ephesos kenti Agorası batı kapısında bulunan ve Augustus zamanına tarihlenen bir ion başlığı gösterilebilir¹¹.

Yan Yüz (Res. 21-22): Bu başlığın yan yüzü şimdiye kadar incelediğimiz örneklere göre farklı ve daha zengin bir şekilde bezenmiştir. Polster kısmının ortasını oluşturan balteus kısmı bir yan yüzde sınır bantlarıyla, diğer yan yüzde ise bu bantlar olmaksızın işlenmiştir. Balteus motifi olarak başlığın abaküs alt kenarından filizlenip aşağıya dikey devam eden bitkisel sap bu sapın her iki yanma simetrik dizilmiş sarmaşık yan dal ve yaprakları tercih edilmiştir. Bu şekilde asılı ve simetrik düzende ele alınmış sarmaşık dalı bezeli balteusa benzer örnek bilinmemektedir.

Yan yüzün balteusun her iki yanında yer alan polster kısımları da zengin bitkisel bezeklerle donatılmıştır. Bezek sistemi, balteus kenarlarından simetrik çıkan ana dallar ve bunlardan ayrılan yan dallar ve uçlarındaki yapraklardan oluşmaktadır. Bu sistemin tamamı "Ranke" (kıvrık dal bezeği) olarak adlandırılabilir. Bu şekilde oluşturulmuş polster kısmına benzer bir örnek Yalvaç Müzesinde korunan ve I. S. 2. yüzyıla tarihlenen bir ion başlığında bulunmaktadır¹².

Tarihleme:

Bu 7 numaralı ion başlığının kymation bezeği genel olarak oldukça titiz ve plastik çalışılmış özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Yumurtalar ortalarından itibaren aşağıya doğru birden inceliyor sivri formlarıyla oldukça derin ve volümlü olarak işlenmişlerdir (Res. 20). Bu forma uyum gösteren kabuklar derin bir kanalla yumurtadan ayrılırlar ki, işte tam bu noktalarda bezek yüzeyinde derin bir ışık gölge kontrastı belirir ve yüzeydeki elemanların görünüşünde metalik bir etki meydana gelir. Yumurtalarla kabuklarının uç sivri noktalarında her ikisi artık bırakılmış bir matkap köprücüğüyle birbirine bağlanır. Yanlardaki birer köprücüğün uçları baklava dilimi

¹⁰ Bingöl a.g.e. 31 v.d.

¹¹ W. Alzinger, Augusteische Architektur in Ephesos (1974) 72 v.d. Lev. 39 No. 73.

¹² Bingöl a.g.e. Lev. 41 Kat. Nr. 307.

şeklinde geometrik form gösterirken, ortadakinin alt bitişi ok ucu şeklinde biçimlendirilmiştir.

Başlığın tarihlemesinde yan yüzdeki polster kısımlarını bezeyen ranke dekorunun stil özellikleri daha sağlıklı kriterler sunmaktadır (Res. 21-22). Yukarıda belirtildiği gibi bu dekorun genel şemasında simetrik bir sistem vardır. Dekor oluşturulan her eleman, hem sap ve dallar ve hem de yapraklar en ince ayrıntısına kadar plastik ve özenli bir şekilde, rölyef yüzeyinden hafif kalkık olarak işlenmiştir. Rankenin balteus tan her iki tarafa simetrik gelişen ana dalının yüzeyinde damarlar yiv şeklinde belirtilmiştir. Bu daldan süren sap ve yapraklar plastik kıvrımlar yaparlarken yaprakların yüzeyi vibrasyon yapar şekilde hareketli olarak ele alınmıştır. Yaprak kenarları orta kısımları biraz oyulmuş şekilde yükseltilmiş hatlarla çevrilmiştir. Bezemeyi işleyen taşçı ustası burada bazı yaprakları önden bazılarını ise arka görünüşlerinden tasvir etme becerisini gösterebilmiştir. Ayrıca tüm bezek sisteminde cank ve doğal bir ifade hakimdir.

Ranke bezeğinin tanımlanan stil özelliklerine benzer örnek olarak Antiochia İ.P.'daki Augustus/Tiberius dönemine tarihlenen Augustus Tapınağının Frizi ve kapı lentosundaki ranke bezemeleri gösterilebilir¹³. Antiochia'daki rankeleri oluşturan elemanlar özellikle de sap ve yaprak kısımları Konya ion başlığının polster rankesinde olduğu gibi canlı yüzeylerle plastik şekilde ele alınmışlardır. Hem Antiochia'da hem de Konya örneğinde yaprakların etrafı ince bandarla çevrilmiş, rankenin ana sapı üzerinde yapılan yivlerle sap damarları belirtmeye çalışılmıştır. Konya 7 numaralı ion başlığı, öz ellikle yan yüzündeki rankenin bu stil benzeri örneğine de dayanarak I. S. 1. yüzyılın ilk yansı içerisine tarihlenmesi mümkün görülmektedir.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Konya Arkeoloji Müzesinde korunmakta olan ion başlıklar, bir istisna örneği olan 4 numaralı başlığın ön yüzü hariç, bezeme elemanları ve bunların ön ve yan yüzlerdeki kombinasyonları bakımından ion başlığının Roma İmparatorluk döneminde Anadolu'da gösterdiği genel şemaya uymaktadırlar. Anadolu ion başlıklarının ön yüz biçimlendirmesinde geç Helenistik dönemden itibaren itina gösterilmeden baştan savma ve özensiz çalışmalara gidildiği bilinmektedir¹⁴. Bu özensizliğin en güzel gözlendiği yer başlıkların ön yüzü olmuş ve bu kısımda özellikle echninus kısmının bezeği olan ion kymationunun yumurta sayısı genel-

¹³ F. Rumscheid, Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus II (1994) Lev. 7.3; L. Vandeput, The Architectural Decoration in Roman Asia Minor Sagalassos: A Case Study SEMA I (1997) Lev. 71.3. Antiochia i. P.'daki Augustus Tapınağının tarihlenmesi için Bk'/. S. Mitchell — M. Waelkens, Pisidian Antioch (1998)140.

¹⁴ Bingöl a.g.e. 46. 154.

de beşten üçe azaltılmıştır. Ayrıca volütleri kuşatan bantlar daha özensiz işlenmeye veya hiç bantsız örnekler de ortaya konmaya başlanmıştır. Çalışma kapsamında incelenen 1, 2, 3, 5 ve 6 numaralı ion başlıkları üç yumurtadan oluşan ön yüz echinusundaki ion kymationlarıyla bu genellemeye uymaktadırlar.

Çalışma kapsamında incelediğimiz 4 numaralı başlık ise ön yüzde, echinus bezeği olarak gösterdiği palmet motifiyle genel şemanın dışında kalmaktadır. ion başlığının ön yüzünün bu şekilde biçimlendirilmesine Anadolu'dan benzer örnek henüz bilemiyoruz.

Konya başlıklarının yan yüzlerinde, özellikle de polster kısımlarında Roma dönemi Anadolusunda mümkün olan her tipten hemen hemen bir örnek bulmak mümkündür: Yuvarlak bandarla oluşturulan "Attika Tipi" 1 ve 4 numaralı örneklerde, yatay kamış yaprağı 6 numarada, yatay akanthus yaprakları 2 numaralı başlıkta, mızrak ucu şeklindeki yatay yapraklar 5 numarada ve kıvrık dal (ranke) bitkisel bezeğiyle oluşturulmuş polster kısmına ise 7 numaralı örnekte rastlanabilmektedir.

İncelenen başlıklar içinde en erken örneği oluşturan ve iulius-claudiuslar dönemine tarihlenmesi stil özelliklerine göre mümkün görülen 7 numaralı başlığın ön yüzünde ise halen beş yumurtadan oluşan kymation şekli gözlenebilmektedir. İncelenen diğer başlıklar ise Roma İmparatorluk döneminin orta ve daha geç devirlerine (İ.S. 2./3. yüzyıl) tarihlenmektedirler.

Resim 1. (Kat no:l)